

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Факультет психології, політології та соціології

Кафедра психології

**Кваліфікаційна робота—
бакалаврський дослідницький проект**

053 «Психологія»

на тему:

**ВПЛИВ СТИЛІВ БАТЬКІВСЬКОГО ВИХОВАННЯ НА ЕМОЦІЙНУ І
ПОВЕДІНКОВУ СФЕРИ У МОЛОДІ**

Виконав: здобувачка 4 курсу, групи 5

галузь знань: 05 «Соціальні та поведінкові
науки»

спеціальності 053 «Психологія»

Каладзе О. Р.

(прізвище та ініціали)

Керівник: доц, к.психол.н. доц. Т.П. Рєпнова

Рецензент: доц, к.пед.н. доц. Р.О. Гурін

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
 Факультет **психології, політології та соціології**
 Кафедра **психології**
 Рівень вищої освіти **бакалаврський**
 Галузь знань **05 «Соціальні та поведінкові науки»**
 (шифр і назва)
 Спеціальність **053 «Психологія»**
 (шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри психології
 д.ю.н., канд. психол.н., проф.
 О. М. Цільмак
 «___» _____ 2026 року

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ (бакалаврський дослідницький проект)

Каладзе Олександри Роїніївни
 (прізвище, ім'я, по батькові)

- Тема роботи «Вплив стилів батьківського виховання на емоційну і поведінкову сферу молоді»
 Керівник роботи к.психол.н., доцент Рєпнова Т.П.
 Затверджені наказом НУ «ОЮА» від «__» _____ 20__ року № _____
- Строк подання здобувачем роботи _____
- Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів бакалаврської роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Підготовка концепції К.Р. і затвердження плану К.Р.	I 2025	Вик
2.	Вивчення нормативного матеріалу, спеціальної літератури, аналіз та узагальнення матеріалів	I-II 2025	Вик
3.	Написання Вступу	III 2025	Вик
4.	Написання 1 розділу К.Р.	II-III 2026	Вик
5.	Написання 2 розділу К.Р.	I – IV 2026	Вик
6.	Написання Висновків	IV 2026	Вик
7.	Подання К.Р. на кафедру та рецензування	V 2026	Вик
8.	«Малий захист» К.Р. на кафедрі	V 2026	Вик
9.	Прийняття рішення про допуск К.Р. до захисту	V 2026	Вик
10.	Захист К.Р. в ЕК	VI 2026	Вик

Здобувач _____ **Каладзе О.Р.**
 (підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ **Рєпнова Т.П.**
 (підпис) (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Каладзе О. Р.

«Вплив стилів батьківського виховання на емоційну і поведінкову сферу молоді».

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Бакалаврський дослідницький проект на здобуття освітнього ступеню «Бакалавр» за спеціальністю 053 «Психологія». Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2026 рік.

Роботу присвячено дослідженню того, як особливості батьківського виховання впливають на емоційний стан та поведінку молодих людей віком від 20 до 25 років. У дослідженні взяли участь 60 студентів, стан яких аналізували за допомогою опитувальника АСВ Ейдемільлера та Юстіцкіса, шкали тривожності Спілберге-ра-Ханіна та методики М. Горської. Результати показали, що серед опитаної української молоді найпопулярнішим є авторитарний стиль виховання, який зустрічається у 38,3% випадків. Доведено, що суворий авторитарний та недбалий стилі виховання негативно впливають на дітей, викликаючи у них високу тривожність, депресивні настрої, невпевненість у собі та труднощі із самоконтролем. Натомість авторитетний стиль, заснований на розумінні та підтримці, допомагає молоді рости емоційно стабільними, спокійно вирішувати конфлікти та контролювати свої дії. Також виявлено гендерні відмінності: хлопці з авторитарних сімей частіше проявляють зовнішню агресію та імпульсивність, а дівчата більше схильні переживати стрес у собі, страждаючи від внутрішньої тривоги та самозвинувачення. У роботі сформульовано практичні поради для батьків та психологів щодо покращення сімейних стосунків та підтримки студентів. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (38 найменування) та додатків.

Ключові слова: стилі виховання, авторитарний стиль, авторитетний стиль, тривожність, емоції, поведінка, самоконтроль, студентська молодь.

ANNOTATION

Kaladze O.R.

The influence of parenting styles on the emotional and behavioral spheres of youth.

Qualification scientific work in the form of a manuscript. Bachelor's research project for the degree of Bachelor in the specialty 053 "Psychology". National University "Odesa Law Academy", Odesa, 2026.

The thesis studies how parenting styles affect the emotional state and behavior of young people aged 20 to 25. The empirical study involved 60 university students, whose psychological states were analyzed using the Questionnaire by Eidemiller and Yustickis, the Spielberger-Khanin Anxiety Scale, and questions based on M. Gorska's method. The results showed that the authoritarian parenting style is the most common among the surveyed Ukrainian youth, appearing in 38.3% of cases. It is proven that strict authoritarian and neglectful parenting styles negatively affect children, causing high anxiety, depressive moods, low self-esteem, and poor self-control. On the contrary, the authoritative style, based on understanding and support, helps young people become emotionally stable, resolve conflicts peacefully, and maintain good self-control. Gender differences were also found: young men from authoritarian families are more likely to show external aggression and impulsivity, while young women tend to internalize stress, suffering from anxiety and self-blame. The thesis offers practical recommendations for parents and psychologists to improve family relationships and support students.

The work consists of an introduction, two chapters, conclusions, a list of 38 references, and appendices.

Keywords: parenting styles, authoritarian style, authoritative style, anxiety, emotions, behavior, self-control, student youth.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ПРОГРАМА ТА МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	14
1.1. Програма емпіричного дослідження, характеристика вибірки та процедура проведення	14
1.2. Обґрунтування методичного інструментарію дослідження стилів батьківського виховання, емоційної та поведінкової сфер молоді	17
Висновки до 1 розділу.....	21
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	22
2.1. Результати діагностики стилів батьківського виховання та особливостей емоційної сфери молоді.....	22
2.2. Аналіз поведінкових особливостей молоді залежно від стилю батьківського виховання: статистична верифікація зв'язків.....	27
2.3. Практичні рекомендації для батьків, педагогів та психологів щодо оптимізації стилів виховання.....	32
Висновки до 2 розділу.....	36
ВИСНОВКИ.....	37
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	40
ДОДАТКИ.....	44

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Психічне здоров'я молоді залишається одним із провідних викликів як для наукової спільноти, так і для практики психологічної допомоги. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, кожен сьомий підліток у віці 10–19 років у світі має підтверджений психічний розлад, тоді як тривожні та депресивні порушення разом становлять близько 40% від загального тягара розладів у цій віковій групі. Третина психічних розладів формується до досягнення особою 14-річного віку, а половина – до 18 років, що підкреслює вирішальне значення раннього втручання [20, 18].

Підлітковий вік є особливо сенситивним щодо впливу сімейного середовища. Саме в цей період відбуваються інтенсивні фізіологічні зміни, переосмислення власної ідентичності та становлення системи ціннісних орієнтацій. Будь-яка нестабільність у стосунках з батьками, нехтування потребами чи жорстке обмеження автономії може суттєво загострювати емоційну вразливість молодої людини та провокувати дезадаптивні форми поведінки. У сучасному українському контексті ці процеси набувають додаткової гостроти через умови тривалого воєнного конфлікту, що зумовлює підвищену психологічну навантаженість як батьків, так і дітей [30, с. 142; 12].

Вітчизняна психологічна наука фіксує посилення уваги до питань дитячо-батьківської взаємодії в умовах соціальних потрясінь. Дослідження В. С. Бліхара засвідчило, що невідповідність між стилями виховання матері та батька є одним із провідних психологічних чинників дитячої тривожності в умовах широкомасштабної війни. Окремо було підтверджено, що зростання рівня батьківського контролю, яке характеризує авторитарний стиль виховання, прямо корелює зі зростанням страхів і тривожності у дітей молодшого шкільного та підліткового віку. Це свідчить про те, що трансформації у системі батьківського ставлення безпосередньо відображаються на емоційному стані молоді, а їх вивчення є актуальним не лише в теоретичному, а й у прикладному відношенні [7, с. 141–155; 10].

Таким чином, актуальність дослідження визначається загальним зростанням поширеності емоційних і поведінкових розладів серед молоді, браком комплексних українських досліджень взаємозв'язку між стилями батьківського виховання та психологічним благополуччям підлітків в умовах воєнного часу, а також потребою у розробці ефективних форм психологічної підтримки та профілактики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, від 10 до 20 відсотків дітей і підлітків у світі страждають від психічних розладів різного ступеня тяжкості [19]. Тривожні стани виявляють у 4,1% підлітків 10–14 років і у 5,3% молоді 15–19 років, а депресія охоплює відповідно 1,3% і 3,4% цих вікових груп. Ці цифри залишаються заниженими, адже більшість підлітків не звертається по допомогу навіть за наявності очевидних симптомів. UNICEF фіксує, що у 2019 році один з кожних семи підлітків у світі жив із психічним розладом – це приблизно 166 мільйонів осіб [16; 6]. Тривожні та депресивні стани разом становлять близько 40% усіх діагностованих психічних порушень у молоді.

Тенденція до зростання психоемоційних проблем у молоді чітко простежується в американських дослідженнях. Національне обстеження здоров'я дітей у США (NSCH) показало, що між 2016 і 2023 роками кількість підлітків із діагностованими психічними розладами зросла на 35% – з 15 до 20,3%. Рівень тривожних розладів збільшився за цей же час на 61%, а депресії – на 45%. У 2023 році кожен п'ятий підліток у США потребував консультації психолога або психіатра, проте 61% із тих, хто мав діагноз і потребував допомоги, зіштовхнувся з труднощами при її отриманні [21]. Це свідчить не лише про зростання самих проблем, а й про системну неспроможність вчасно їх виявляти й усувати [14].

Серед причин цього зростання науковці окремо виділяють стиль батьківського виховання. Теоретичним підґрунтям вивчення стилів батьківського виховання слугує типологія Д. Баумрінда, яка ще в середині 1960-х років виокремила три первинні типи батьківської поведінки – авторитарний, авторитетний і поблажливий – на основі параметрів контролю та емоційної чуйності [3, с. 43–88]. Пізніше Е. Маккобі та Дж. Мартін доповнили цю модель, виокрепивши четвертий тип –

індиферентний (байдужий) стиль виховання, де низький контроль поєднується з низьким рівнем емоційного залучення [8, с. 1–101; 9]. Ця чотирикомпонентна класифікація на сьогодні залишається найширше застосовуваною у дослідженнях впливу батьківської поведінки на розвиток дитини.

Особливе занепокоєння викликає недбалий стиль виховання, адже саме він пов'язаний із найгіршими результатами розвитку дитини в усіх сферах. За висновком мета-аналізу Pinquart, діти з недбалих родин демонструють найнижчі показники соціальної компетентності, самоконтролю та академічної успішності. Крім того, саме в цій групі фіксується найвища схильність до антисоціальної поведінки, делінквентності, тривоги та депресії. Мета-аналіз Пінкварта охоплює десятки досліджень і підтверджує, що батьківська відстороненість не є нейтральною – вона функціонує як активний фактор ризику для психічного здоров'я молоді [13, с. 133–143]. Швейцарське лонгітюдне дослідження 1 709 підлітків із 44 шкіл виявило так звані «відсутній» і «двозначний» стилі батьківства, які також чинять вираженого негативного впливу на психічний стан дітей поруч із класичним «негативним» стилем [15, с. 309–318].

Окремий напрям досліджень стосується впливу батьківського психологічного контролю – тобто маніпуляцій, емоційного тиску та обмеження автономії дитини. Такий контроль, що є центральним у авторитарному стилі, прямо пов'язаний із депресією, тривогою, низькою самооцінкою та несуїцидальним самопошкодженням у підлітків [5, с. 341–372]. Дослідження показують, що підлітки, які відчують загрозу відчуження від батьківської любові у відповідь на власну думку, вдаються до неадаптивних стратегій регулювання емоцій – уникання, пригнічення і пасивної агресії. Парентальний психологічний контроль є, значущим предиктором як інтерналізованих, так і екстерналізованих порушень. Це відрізняє його від звичайного поведінкового контролю, який при помірному рівні, навпаки, захищає психічне здоров'я підлітка [35, с. 300].

Нейробіологічні дані підтверджують, що вплив батьківського виховання на психіку дитини є не лише психологічним, а й фізіологічним. Дослідження з використанням функціональної МРТ показали, що нижчий рівень позитивного бать-

ківства корелює з підвищеною активністю ділянки мозку, пов'язаної з обробкою нагороди. Для хлопців цей ефект виявився значущим предиктором зростання вживання речовин через рік [7]. Негативне батьківство, у свою чергу, пов'язане з послабленою реакцією на нагороду, що може пояснювати депресивні стани у підлітків із неблагополучних сімей. Тобто виховний стиль буквально формує нейронні шляхи, якими дитина надалі переробляє емоції, ризики й соціальні взаємодії [31, с. 201–207].

Наведені дані дозволяють стверджувати, що дисфункційні стилі батьківського виховання є реальним і задокументованим чинником ризику для емоційного та поведінкового розвитку молоді. Статистика ВООЗ, UNICEF, американських і європейських досліджень демонструє стійке зростання рівня тривоги, депресії та поведінкових порушень у підлітків, причому в центрі цих тенденцій – якість батьківської взаємодії. Авторитарний, недбалий і ліберальний стилі по-різному, але системно підривають здатність молодої людини регулювати емоції, будувати стосунки та уникати ризикованої поведінки. Це обґрунтовує актуальність наукового вивчення цих стилів і практичного втручання.

Авторитетний стиль, який поєднує тепло та відповідальну вимогливість, стійко асоціюється з позитивними психологічними наслідками для дитини – вищою соціальною компетентністю, стійкістю до стресу, розвиненим самоконтролем і нижчим рівнем тривожності [23, с. 10–15]. Натомість авторитарне виховання, де домінують жорсткий контроль та критика без урахування потреб дитини, закономірно пов'язується з підвищеною тривожністю, соціальною замкнутістю та схильністю до деструктивної поведінки. Результати отримано у дослідженнях із застосуванням концепції задоволення базових психологічних потреб, де встановлено, що підтримувальні стилі батьківської взаємодії – зокрема забезпечення автономії та структури – прямо сприяють емоційному благополуччю підлітків, тоді як примусовий і нехтуючий стилі пов'язані з емоційним неблагополуччям [1].

В українській науковій традиції проблема сімейного виховання розглядалася у різних аспектах: від типологізації стилів батьківської поведінки до аналізу їх наслідків для формування особистості. Дослідники фіксують, що авторитарний

стиль з домінуванням контролю та суворою системою покарань підсилює невпевненість дитини в собі та соціальну замкнутість, тоді як демократичний і емоційно підтримувальний стиль сприяє розвитку навичок спілкування, вираження емоцій та відновленню довіри до оточення [37, с. 106–112]. Особливу увагу приділено розбіжності між виховними стратегіями матері та батька: відмінності у підходах двох батьків самі по собі стають джерелом психологічної нестабільності для дитини, оскільки формують непередбачуване та суперечливе сімейне середовище [7, с. 127–134].

Важливим аспектом сучасних досліджень є вплив стилів виховання на ризиковану поведінку підлітків. Відсутність емоційної підтримки, гіпоопіка або надмірний контроль суттєво підвищують рівень підліткових девіацій, тоді як авторитетне батьківство формує базові механізми саморегуляції та емоційної стійкості [25]. Водночас дослідники наголошують, що в умовах воєнного стресу традиційні кореляції між стилями виховання та психологічним станом дитини можуть змінюватись: наприклад, підвищений контроль, що в мирний час асоціюється з тривожністю, за умов реальної зовнішньої загрози може частково виконувати захисну функцію [36].

Разом з тим у вітчизняній науці бракує комплексних досліджень, які б системно розглядали вплив різних стилів батьківського виховання на емоційну та поведінкову сфери саме молоді підліткового віку в сучасних соціокультурних умовах. Більшість наявних праць зосереджена або на дошкільному та молодшому шкільному віці, або розглядає окремі аспекти – тривожність, самооцінку, ризикову поведінку – без цілісного аналізу взаємозв'язків між батьківськими практиками та психологічним розвитком підлітків.

Мета дослідження – з'ясувати характер і механізми впливу стилів батьківського виховання на емоційну й поведінкову сфери молоді підліткового та юнацького віку.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових підходів до класифікації стилів батьківського виховання та їх психологічних наслідків для розвитку особистості.

2. Охарактеризувати особливості емоційної та поведінкової сфер молоді у сучасному соціокультурному контексті.

3. Визначити взаємозв'язок між конкретними стилями сімейного виховання та проявами тривожності, агресивності й ризикованої поведінки у підлітків.

4. Емпірично дослідити вплив авторитарного, авторитетного, поблажливого й індиферентного стилів виховання на емоційне благополуччя молоді.

5. Розробити практичні рекомендації для психологів і фахівців у галузі психологічної допомоги на основі отриманих результатів.

Об'єкт дослідження – емоційна та поведінкова сфери молоді підліткового і юнацького віку.

Предмет дослідження – вплив стилів батьківського виховання на формування емоційних реакцій і поведінкових патернів у молоді. **Методологічну основу дослідження** становить сукупність теоретичних і емпіричних підходів, що забезпечують системне вивчення впливу батьківського виховання на психологічний розвиток молоді. Загальнонауковий рівень методології представлений принципами системності, розвитку та детермінізму, які дозволяють розглядати батьківське виховання не як ізольований чинник, а як складову системи соціальних впливів, що формують особистість у її цілісності. Конкретно-науковий рівень ґрунтується на положеннях вікової та педагогічної психології щодо сензитивності юнацького віку для рефлексії набутого соціального досвіду, а також на концептуальній типології стилів батьківського виховання Д. Бомрінд, доповненій Е. Макобі та Дж. Мартіном, яка є базовою теоретичною рамкою дослідження. Емпіричний рівень методології представлений комплексом стандартизованих психодіагностичних методик, адаптованих до українського контексту: модифікованим варіантом опитувальника «Аналіз сімейних взаємин» Е. Г. Ейдемільера та В. В. Юстіцькіса для ретроспективної оцінки стилю виховання, скороченою версією шкали тривожності Ч. Спілберґера в адаптації Ю. Л. Ханіна для діагностики емоційної сфери та модифікованими питаннями на основі методики М. Горської для оцінки поведінкової сфери. Статистична обробка даних здійснювалася із застосуванням методів описової статистики та кореляційного аналізу за коефіцієнтом Спірмена, що відповідає

порядковому рівню вимірювання використаних шкал.

Наукова новизна дослідження визначається кількома аспектами, що вирізняють його на тлі наявних вітчизняних розвідок у цій галузі. По-перше, дослідження вивчає вплив батьківського стилю не лише на емоційну або лише на поведінкову сферу окремо, а здійснює їх одночасну комплексну діагностику в межах єдиного дослідницького дизайну, що дозволяє встановити не тільки окремі зв'язки, а й загальний психологічний профіль молоді залежно від типу виховання. По-друге, дослідження проводилося на вибірці студентської молоді в умовах воєнного часу в Україні, що дозволило зафіксувати специфіку поширення стилів виховання і рівнів психологічного неблагополуччя в актуальному соціальному контексті, позначеному хронічним стресом і соціальною нестабільністю. По-третє, у дослідженні здійснено гендерний аналіз характеру поведінкових і емоційних наслідків залежно від стилю виховання, що дозволило виявити диференціацію між екстерналізованими і інтерналізованими реакціями у молодих чоловіків і жінок відповідно. По-четверте, підтверджено, що авторитарний стиль залишається домінуючим у вибірці сучасної української молоді, що саме по собі є актуальним емпіричним свідченням стану батьківської культури в Україні.

Практичне значення дослідження визначається можливістю безпосереднього застосування його результатів у роботі психологічних служб закладів вищої освіти, у педагогічній практиці та у системі батьківської просвіти. Виявлені закономірності між стилем батьківського виховання і рівнем тривожності, депресивного фону та поведінкових порушень дозволяють психологам-практикам точніше прогнозувати зони психологічного ризику у студентів і формувати більш цільові програми психологічного супроводу. Розроблені рекомендації для батьків можуть бути використані у просвітницькій роботі шкільних і університетських психологів, у батьківських групах підтримки та у програмах підготовки до відповідального батьківства.

Для педагогів результати дослідження є інструментом переосмислення власних реакцій на поведінкові та емоційні труднощі студентів: розуміння сімейного контексту дозволяє замінити дисциплінарні стратегії підтримуючими, що є

особливо актуальним в умовах роботи зі студентами з досвідом авторитарного або недбалого виховання. Матеріали дослідження – зокрема, розроблений діагностичний інструментарій і сформульовані рекомендації – можуть бути впроваджені у навчальні курси з педагогічної та вікової психології, а також використані як основа для подальших масштабніших досліджень батьківсько-дитячих взаємин в українському контексті.

Публікація автора за темою дослідження: Каладзе О.Р., Рєпнова Т.П. вплив стилів батьківського виховання на емоційну і поведінкову сфери у молоді. «Психологічне благополуччя особистості в умовах воєнних та поствоєнних трансформацій: клініко-психологічний вимір» Зб. наук. праць за матеріалами II Міжнародної наук.-практ. Конф. / Національний ун-т «Одеська юридична академія» (кафедра психології НУ «ОЮА»), 30 квітня 2026 р. Одеса: НУ «ОЮА».

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 36 сторінок, список використаних джерел містить 38 позицій.

РОЗДІЛ 1.

ПРОГРАМА ТА МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Програма емпіричного дослідження, характеристика вибірки та процедура проведення

Дослідження спрямоване на те, щоб встановити, як конкретні стилі батьківського виховання позначаються на емоційному стані та поведінкових реакціях молоді. Мета роботи – виявити характер і силу зв'язку між типом виховання, який сприймає молода людина, та її емоційними й поведінковими особливостями в юнацькому віці. Такий підхід відповідає сучасним тенденціям у вітчизняній психологічній науці, де дослідники дедалі частіше переходять від суто описових розвідок до перевірки конкретних гіпотез на реальних вибірках. Орієнтація на практичний результат дозволяє сформулювати рекомендації, які справді можна застосувати у роботі практикуючого психолога, педагога чи соціального працівника.

Для досягнення поставленої мети визначено п'ять конкретних завдань. Першим є встановлення того, які стилі батьківського виховання переважають у досліджуваній вибірці молоді. Другим – діагностика рівня тривожності, депресивного фону та емоційної нестабільності учасників. Третім – дослідження поведінкової сфери, зокрема рівня самоконтролю, схильності до ризикованих дій та агресивного реагування у конфліктах. Четвертим – статистична перевірка зв'язків між стилем виховання та виявленими показниками. П'ятим – формулювання практичних рекомендацій для батьків, педагогів і психологів на основі отриманих даних.

Дослідження побудоване на трьох гіпотезах. Основна (H1) – авторитарний і недбалий стилі батьківського виховання пов'язані з вищим рівнем тривожності та поведінкових порушень у молоді порівняно з авторитетним стилем. Перша допоміжна (H2) – учасники з авторитетним вихованням матимуть нижчі показни-

ки тривоги та агресивного реагування на тлі решти груп. Друга допоміжна (H3) – хлопці з авторитарних сімей частіше демонструватимуть екстерналізовані поведінкові реакції – агресію та конфліктність, тоді як дівчата – інтерналізовані, тобто тривогу і схильність до самозвинувачення. Такий розподіл гіпотез відповідає вимогам до структури емпіричного дослідження, описаним у підручнику С. Д. Максименка та Е. Л. Носенка «Експериментальна психологія», де кожна гіпотеза має бути перевірена й операціоналізована через конкретні показники [32].

Дослідження проводилося на вибірці з 60 осіб юнацького віку – студентів першого та другого курсів вищого навчального закладу України. Вік учасників становив від 20 до 25 років: 18 осіб у групі 20–21 років, 27 осіб – 22–23 років, 15 осіб – 24–25 роки. За статтю вибірка розподілилася так: 33 особи жіночої статі, 26 – чоловічої, 1 особа не вказала стать. Юнацький вік обрано не випадково – саме в цей період молода людина вже здатна рефлексивно оцінювати батьківський досвід і водночас перебуває у фазі активного формування власних поведінкових стратегій та емоційних патернів. Такий підхід до вікового обмеження вибірки підтримують сучасні українські дослідження – зокрема, Л. М. Карамушка підкреслює, що вік 20–25 роки є особливо показовим для виявлення наслідків сімейного виховання через достатній рівень самоусвідомлення учасників [29, с. 124–133].

Умови проживання учасників у дитинстві виявились неоднорідними й відображають реальну структуру сучасної української сім'ї. З обома батьками виховувалися 38 осіб, лише з матір'ю – 17, лише з батьком – 2, з опікунами або іншими родичами – 3. Така частка неповних сімей – 28,3% – відповідає загальноукраїнській статистиці, згідно з якою близько 28–30% дітей зростають без одного з батьків. За матеріальним станом сімей: 14 учасників оцінили його як нижче середнього, 37 – як середній, 9 – як вище середнього. Ця нерівномірність дозволяє простежити, чи впливає соціально-економічний статус сім'ї на вибір батьківського стилю, що є актуальним напрямком у сучасних українських дослідженнях сімейного виховання [28].

Критерії включення до вибірки були такими: вік від 20 до 25 років, досвід проживання з батьками або опікунами не менше десяти років, усвідомлена

добровільна згода на участь та достатній рівень розуміння поставлених запитань. До критеріїв виключення належали: наявність встановленого психіатричного діагнозу, що суттєво спотворило б результати самооцінки, а також неповне заповнення анкети. Вибірка є цілеспрямованою – учасників відбирали за наявністю відповідного досвіду, а не випадковим методом. Обрана кількість – 60 осіб – є достатньою для виявлення помірних кореляційних зв'язків між змінними на рівні значущості $p < 0,05$, що відповідає стандартній практиці студентських дипломних досліджень у галузі психології.

Збір даних відбувався у форматі онлайн-анкетування через Google Форму, що дало змогу стандартизувати умови заповнення для всіх учасників незалежно від місця їх перебування. Це особливо доцільно в умовах воєнного часу, коли значна частина студентської молоді перебуває у різних регіонах України або за кордоном. Посилання на форму поширювалося через закриті студентські чати у месенджерах, що забезпечило контрольований доступ і мінімізувало ризик випадкового залучення сторонніх осіб. Анонімність гарантувалася відсутністю будь-яких персональних ідентифікаторів у бланку – учасники вказували лише стать, вік і загальні відомості про склад сім'ї. [22, с. 19–25].

Дослідження проходило у три послідовних етапи. На першому – підготовчому – було сформульовано мету, конкретизовано завдання, підібрано діагностичний інструментарій та розроблено структуру Google Форми. На другому – основному – здійснювалося безпосереднє опитування протягом двох тижнів; учасники заповнювали анкету самостійно, без присутності дослідника, що знижувало ефект соціальної бажаності. На третьому – аналітичному –

отримані дані оброблялися за допомогою методів описової та кореляційної статистики. Така триетапна структура є стандартною для прикладних психологічних досліджень і забезпечує відтворюваність процедури, що є однією з ключових вимог до наукової роботи.

Анкета складалася з чотирьох блоків. Перший – загальні відомості (стать, вік, склад сім'ї, матеріальний статус). Другий – діагностика стилю батьківського виховання на основі модифікованих питань опитувальника «Аналіз сімейних взає-

мин» Е. Г. Ейдемільера та В. В. Юстіцкіса, адаптованих для ретроспективної самооцінки повнолітніми дітьми. Третій – оцінка емоційної сфери за питаннями, побудованими на основі шкали Спілберґера–Ханіна (українська адаптація). Четвертий – поведінкова сфера, що охоплювала самоконтроль, агресивність, схильність до ризикованих дій і конфліктність на основі методики М. Горської. Відповіді фіксувалися за шкалами Лайкерта від 1 до 4 або від 1 до 5 балів, що дало змогу здійснити кількісну обробку отриманих даних.

Отримана вибірка відображає характерний для сучасної України розподіл стилів батьківського виховання, зафіксований за результатами анкетування. Авторитетний стиль виховання виявлено у 17 учасників, авторитарний – у 23, ліберальний – у 9, недбалий – у 8, змішаний – у 3. Переважання авторитарного стилю узгоджується із загальною тенденцією, яку фіксують вітчизняні дослідники: в українських сім'ях традиційно домінують директивні, контролюючі підходи до виховання, особливо в сім'ях із нижчим соціально економічним статусом. Така структура вибірки забезпечує достатню варіативність між групами для подальшого статистичного порівняння, що є необхідною умовою перевірки всіх трьох сформульованих гіпотез.

1.2. Обґрунтування методичного інструментарію дослідження стилів батьківського виховання, емоційної та поведінкової сфер молоді

Збір діагностичного інструментарію для будь-якого емпіричного дослідження – це не технічна формальність, а змістовне методологічне рішення, що безпосередньо впливає на якість отриманих даних. Для того щоб результати дослідження були інформативними та порівнюваними з іншими роботами, методики мають відповідати декільком ключовим вимогам: бути стандартизованими, мати відомі психометричні властивості та пройти апробацію на україномовній вибірці. Окрім того, в умовах онлайн-опитування особливого значення набуває зручність сприйняття запитань, чіткість формулювань і прийнятний обсяг анкети [2, с. 371–374]. Саме тому в цьому дослідженні використовується три методики, кожна

з яких охоплює окрему сферу психологічного функціонування учасників: стиль батьківського виховання, емоційна сфера та поведінкова сфера.

Для діагностики стилю батьківського виховання використовується адаптований варіант опитувальника «Аналіз сімейних взаємин» (АСВ), розробленого Едуард Ейдемільер та Валентин Юстіцкіс. У монографії Психологія молодії сім'ї (М. І. Мушкевич, Р. П. Федоренко, Т. І. Дучимінська, Л. І. Магдисюк, 2018) АСВ подається як один із найбільш інформативних інструментів вивчення особливостей сімейного виховання. Методика орієнтована на виявлення порушень у системі батьківсько-дитячих взаємин, визначення типів негармонійного виховання та аналіз особистісних характеристик батьків, що впливають на характер взаємодії з дитиною. Структура опитувальника охоплює дві групи шкал: перша відображає специфіку виховних впливів і стилю батьківського ставлення, друга – психологічні особливості самих батьків [33].

Для потреб цього дослідження оригінальний варіант АСВ був модифікований з урахуванням двох ключових обставин. По-перше, учасники – це не батьки, а молоді люди, які ретроспективно оцінюють виховання, яке отримали. По-друге, обсяг оригінального опитувальника зі 130 тверджень є надмірним для онлайн-формату. Тому в анкеті використано скорочену версію – 11 запитань, побудованих на ключових індикаторах чотирьох основних стилів за типологією Бо-мрінд: авторитетного, авторитарного, ліберального та недбалого [27, с. 152–162].

Кожне із запитань блоку про батьківський стиль співвідноситься з конкретним поведінковим індикатором того чи іншого типу виховання. Авторитетний стиль відображається через запитання про пояснення причин правил, спільне обговорення рішень і врахування думки дитини. Авторитарний стиль операціоналізується через запитання про покарання без пояснень, беззаперечну вимогу слухняності та ігнорування емоційних реакцій дитини. Ліберальний стиль представлений через відсутність чітких меж і ситуації, коли дитина маніпулятивно досягала свого. Недбалий стиль діагностується через запитання про відсутність інтересу батьків до шкільного і особистого життя та емоційну недоступність. Такий підхід до операціоналізації відповідає рекомендаціям сучасних українських дослідників, які

підкреслюють необхідність чіткого поведінкового заземлення кожного індикатора при конструюванні опитувальників для юнаків.

Для діагностики емоційної сфери використовується скорочена версія Шкали ситуативної та особистісної тривожності Ч. Спілбергера в адаптації Ю. Л. Ханіна. Оригінальна методика, розроблена у 1970 році, є одним із найбільш перевірених інструментів для оцінки тривожності у клінічній та дослідницькій практиці. Вона диференціює два принципово різних рівні тривоги: ситуативну тривожність – тобто тимчасову емоційну реакцію на конкретні обставини – та особистісну тривожність, яка являє собою стійку рису характеру, що формується ще в ранньому дитинстві під впливом умов виховання. Саме ця здатність методики розмежовувати тривогу як стан і тривогу як риси особистості робить її особливо придатною для вивчення зв'язку між батьківським стилем і довготривалими емоційними наслідками.

Адаптація Ю. Л. Ханіна значно розширила сферу застосування методики Спілбергера в пострадянському просторі, і зокрема в Україні, де шкала широко застосовується у дослідженнях психологічного здоров'я студентської молоді. Для цього дослідження обрано 8 запитань з особистісної підшкали, оскільки саме особистісна тривожність є більш стабільною характеристикою, що з більшою ймовірністю пов'язана зі стилем виховання, а не з поточними обставинами. Окрім власне тривожності, блок емоційної сфери включає запитання про депресивний фон, задоволеність власним життям, здатність до емоційної саморегуляції та схильність до самозвинувачення. Це дозволяє отримати більш повний профіль емоційного стану учасника, а не лише констатувати рівень тривоги [4; 38, с. 135-138].

Для дослідження поведінкової сфери застосовано модифіковані питання, побудовані на основі методики визначення схильності до девіантної поведінки М. Горської. Ця методика є оригінальною українською розробкою і призначена

для виявлення схильності особистості до різних форм поведінки, що відхиляється від соціальних норм. В оригінальному варіанті вона охоплює шкали тривожності, фрустрації, агресії та ригідності, застосовується з 14 років і може ви-

користуватися як в індивідуальному, так і в груповому форматі. Важливою перевагою методики є те, що вона розроблена в українському контексті і не потребує адаптації з іноземних джерел, що суттєво підвищує її культурну валідність при роботі з вітчизняною студентською вибіркою.

У рамках цього дослідження з методики Горської запозичено логіку побудови запитань, спрямованих на виявлення конкретних поведінкових тенденцій: імпульсивності, агресивного реагування у конфліктах, схильності до ризикованих дій, вживання психоактивних речовин для зняття стресу, уникання відповідальності та конфліктності у стосунках з авторитетними особами. Кожне запитання сформульоване таким чином, щоб охоплювати реалістичні повсякденні ситуації, а не абстрактні поведінкові описи. Такий підхід дозволяє учасникам давати більш точні та усвідомлені відповіді, що знижує вплив ефекту соціальної бажаності [26, с. 65; 11].

Суттєвим методологічним рішенням є використання єдиної чотирибальної шкали Лайкерта для всіх трьох блоків діагностичного інструментарію. Ця шкала зручна для учасників, бо не вимагає надмірного рефлексивного навантаження і водночас дозволяє відмовитися від нейтральної позиції, що підвищує диференційну здатність запитань [34, с. 128]. Однаковий формат відповіді в усіх блоках знижує когнітивне навантаження під час заповнення анкети і мінімізує ризик систематичних помилок у відповідях через перемикання між різними форматами. Єдиний формат також дає змогу застосовувати однорідні статистичні процедури до всіх показників, що спрощує кореляційний аналіз між змінними.

Комплексне використання трьох методик у межах однієї анкети дозволяє одночасно вимірювати всі ключові змінні дослідження без необхідності проводити кілька окремих діагностичних процедур. Блок про батьківський стиль виконує функцію незалежної змінної, тоді як емоційна та поведінкова сфери виступають залежними змінними. Водночас між самими залежними змінними також очікується значущий взаємозв'язок, оскільки підвищена тривожність і схильність до девіантних поведінкових реакцій часто є взаємно підсилюваними явищами. Увесь інструментарій спирається виключно на вітчизняні або адаптовані до українсько-

го контексту методики, що забезпечує культурну відповідність даних і дозволяє уникати спотворень, пов'язаних із міжкультурними відмінностями у розумінні запитань.

Висновки до 1 розділу.

Перший розділ засвідчив, що проблема впливу батьківського виховання на психологічне здоров'я молоді є теоретично обґрунтованою і практично актуальною. Аналіз наукової літератури підтвердив, що стиль виховання є одним із ключових чинників формування емоційної та поведінкової сфери особистості, а його наслідки зберігаються у дорослому віці. Типологія Бомрінд, доповнена Макобі та Мартіном, залишається базовою концептуальною рамкою для вивчення цього феномену і дозволяє операціоналізувати батьківські практики для емпіричного дослідження.

Програма дослідження відповідає поставленій меті та завданням: визначені гіпотези є перевіруемими, вибірка є репрезентативною для студентської молоді України, а обраний методичний інструментарій забезпечує валідне вимірювання всіх трьох ключових змінних. Використання адаптованих вітчизняних методик підвищує культурну відповідність отриманих даних і дозволяє коректно інтерпретувати результати в українському соціальному контексті.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

2.1. Результати діагностики стилів батьківського виховання та особливостей емоційної сфери молоді

Перший блок аналізу результатів присвячений тому, як самі учасники оцінюють стиль виховання, у якому вони зростали. Відповіді на запитання блоку про батьківський стиль дозволили класифікувати кожного учасника в одну з п'яти груп: авторитетне виховання, авторитарне, ліберальне, недбале або змішане. Показово, що більшість учасників – 23 особи – описують своє виховання як авторитарне, тобто таке, що базувалося на жорсткій дисципліні, беззаперечній вимозі слухняності та мінімальному поясненні причин встановлених правил (див. таблицю 2.1.).

Таблиця 2.1

Розподіл учасників за типом батьківського виховання (n = 60)

Стиль виховання	Кількість осіб	% від вибірки
Авторитетний	17	28,3%
Авторитарний	23	38,3%
Ліберальний	9	15,0%
Недбалий	8	13,3%
Змішаний	3	5,0%
Разом	60	100%

Авторитетне виховання з опорою на діалог і врахування думки дитини відзначили лише 17 учасників, ліберальне – 9, недбале – 8, а змішане – 3 особи. Отже, домінування авторитарного стилю є виразною тенденцією у вибірці, що узгоджується із загальними характеристиками української батьківської культури, де тради-

ційно превалюють директивні підходи до виховання. Таблиця відображає розподіл учасників за стилем батьківського виховання, визначеним на основі ретроспективної самооцінки. Найбільшу частку становлять особи з авторитарним вихованням (38,3%), найменшу – зі змішаним (5,0%).

Аналіз відповідей у розрізі окремих індикаторів дозволяє краще зрозуміти, що саме стоїть за кожним стилем у реальному досвіді учасників. Серед тих, хто потрапив до групи з авторитарним вихованням, більшість відзначала, що батьки пояснювали причини своїх вимог, обговорювали рішення і враховували точку зору дитини. У групі авторитарного виховання домінуючою рисою стало покарання без пояснень і вимога слухатися без обговорення – так відповіли понад 80% учасників цієї групи. У групі недбалого виховання майже всі учасники зазначили, що батьки не цікавилися їхнім шкільним або особистим життям і були емоційно недоступні. Ліберальне виховання учасники описували як відсутність чітких меж і ситуації, коли вони могли добитися свого будь-яким способом. Така деталізація свідчить про те, що запитання анкети добре диференціювали реальний батьківський досвід учасників.

Варто окремо звернути увагу на зв'язок стилю виховання із соціально демографічними характеристиками вибірки. Авторитарне виховання частіше зустрічалося серед учасників із сімей із нижчим матеріальним статусом: із 14 осіб, які оцінили добробут своєї сім'ї як нижче середнього, 10 походять із авторитарних сімей. У повних сім'ях (38 осіб) авторитарний стиль траплявся частіше – 14 із 17 випадків авторитарного виховання припадає саме на цю групу. У неповних сім'ях – де діти зростали переважно з матір'ю – частіше зустрічалося ліберальне або недбале виховання. Ці закономірності є ілюстративними і потребують обережного трактування, однак вони підтверджують відому тезу про те, що батьківський стиль не є ізольованою характеристикою і тісно пов'язаний із ресурсним станом сім'ї.

Другий блок аналізу стосується показників емоційної сфери учасників, вимірюваних за допомогою скороченої версії шкали Спілбергера–Ханіна та додаткових запитань про депресивний фон, задоволеність життям і схильність до самозвинувачення (див. Таблицю 2.2.). Загальна картина свідчить про досить напружений

емоційний стан вибірки: лише 9 осіб продемонстрували низький рівень тривожності, тоді як у 27 осіб виявлено підвищений або високий рівень. Середній рівень тривожності охоплює 24 учасники. Такий розподіл є характерним для сучасної української молоді в умовах воєнного часу і підтверджує актуальність проведеного дослідження. Підвищена частка осіб із тривожністю вище середнього рівня також вказує на те, що батьківський вплив може нашаровуватися на хронічний зовнішній стрес.

Таблиця 2.2

Розподіл учасників за рівнем тривожності (шкала Спілбергера– Ханіна) залежно від стилю виховання (n = 60)

Стиль виховання	Низький рівень	Середній рівень	Підвищений рівень	Високий рівень
Авторитетний (n=17)	6	8	3	0
Авторитарний (n=23)	2	9	8	4
Ліберальний (n=9)	1	4	3	1
Недбалий (n=8)	0	2	4	2
Змішаний (n=3)	0	1	2	0
Разом	9	24	20	7

Таблиця ілюструє розподіл рівнів тривожності в кожній групі залежно від типу виховання. Найнижчий рівень тривожності переважає в групі авторитетного виховання, тоді як серед осіб із недбалим і авторитарним вихованням підвищений та високий рівень тривоги зустрічається значно частіше.

Аналіз розподілу рівнів тривожності за групами виховання виявляє виразні відмінності між ними. У групі авторитетного виховання більшість учасників – 14 із 17 – має низький або середній рівень тривожності, що свідчить про відносно

стабільний емоційний фон. Натомість у групі авторитарного виховання підвищений і високий рівень виявлено у 12 із 23 учасників, тобто у більш ніж половині випадків. Найбільш тривожною є група недбалого виховання: жоден із 8 учасників не показав низький рівень, а 6 із 8 мають підвищений або високий рівень. Ліберальне виховання за показниками тривожності займає проміжне місце між авторитетним і авторитарним. Ці результати наочно демонструють, що тип виховання і рівень тривожності пов'язані між собою – і ця залежність не є випадковою.

Окрім тривожності, аналіз показників депресивного фону і задоволеності власним життям також підтвердив відмінності між групами виховання (див. таблицю 2.3.).

Таблиця 2.3

Узагальнені показники емоційної сфери за стилями виховання

Показник	Авторитетний	Авторитарний	Ліберальний	Недбалий
Переважний рівень тривожності	Низький / середній	Середній / підвищений	Середній	Підвищений / високий
Депресивний фон	Рідко	Часто	Помірно	Дуже часто
Задоволеність життям	Висока	Низька–середня	Середня	Низька
Схильність до самозвинувачення	Низька	Висока	Помірна	Висока
Труднощі з розслабленням	Рідко	Часто	Помірно	Часто

Серед учасників із авторитетним вихованням задоволеність власним життям переважає: більшість відповідала, що відчуває себе задоволеною або частково задоволеною більшу частину часу. У групі авторитарного виховання значно більше учасників відзначали виражений депресивний фон, тобто відчуття пригніченості, апатію і брак емоційної енергії кілька разів на тиждень або частіше.

Найнижчу задоволеність власним життям зафіксовано у групі недбалого виховання – це узгоджується з відомою закономірністю, що емоційна холодність і відсутність батьківського інтересу є одним із найбільш деструктивних чинників для формування позитивного самоствавлення. Таким чином, емоційне неблагополуччя у дорослих дітей із несприятливим вихованням виявляється не лише в тривозі, а й у загальному зниженні якості емоційного життя.

Важливою складовою аналізу емоційної сфери є показник схильності до самозвинувачення. Це запитання стосувалося того, наскільки часто учасники схильні вважати себе відповідальними за негативні події у своєму житті або звинувачувати себе за помилки. Відповіді розподілилися нерівномірно в залежності від стилю виховання. У групі авторитарного виховання самозвинувачення вище за середнє зафіксовано у 14 учасників із 23 – це найвищий показник у відносному вираженні серед усіх груп. Схожу тенденцію, але дещо слабшу, виявлено у групі недбалого виховання. У групі авторитетного виховання такий патерн трапляється значно рідше. Схильність до самозвинувачення є важливим емоційним індикатором, оскільки вона пов'язана із депресивним стилем мислення та зниженою самооцінкою, що нерідко є довготривалим наслідком саме директивного або байдужого виховання.

Таблиця містить узагальнений профіль емоційних характеристик учасників у кожній виховній групі на основі відповідей у блоці емоційної сфери. Дані представлено у якісному форматі для наочного порівняння між групами.

Підсумовуючи результати першої частини аналізу, можна стверджувати, що між стилем батьківського виховання і характеристиками емоційної сфери молоді існують виразні відмінності, які виявляються як на рівні тривожності, так і на рівні загального емоційного самопочуття. Авторитетне виховання стійко пов'язане з нижчими показниками тривоги, вищою задоволеністю власним життям і меншою схильністю до самозвинувачення – тобто з більш сприятливим емоційним профілем у цілому. Авторитарне й недбале виховання, навпаки, супроводжуються значно вищими показниками тривожності і депресивного фону, а також підвищеною самокритичністю. Отримані результати узгоджуються з першою гіпотезою

дослідження про зв'язок авторитарного та недбалого виховання з вищим рівнем тривожності, а також підтверджують другу гіпотезу щодо захисного ефекту авторитетного стилю для емоційного благополуччя молоді.

2.2. Аналіз поведінкових особливостей молоді залежно від стилю батьківського виховання: статистична верифікація зв'язків

Другий блок аналізу результатів стосується поведінкової сфери учасників – того, як стиль батьківського виховання пов'язаний з реальними поведінковими тенденціями молодшої людини. Поведінкова сфера в цьому дослідженні охоплює сім параметрів: імпульсивність, агресивне реагування у конфліктах, схильність до ризикованих дій, вживання психоактивних речовин для зняття стресу, уникання відповідальності, конфліктність у стосунках з авторитетними особами та загальний рівень самоконтролю (див. таблицю 2.4.).

Таблиця 2.4

Розподіл рівнів поведінкових порушень за стилями виховання (n = 60)

Стиль виховання	Низький рівень	Помірний рівень	Підвищений рівень	Високий рівень
Авторитетний (n=17)	8	7	2	0
Авторитарний (n=23)	3	10	7	3
Ліберальний (n=9)	1	5	2	1
Недбалий (n=8)	0	3	4	1
Змішаний (n=3)	0	1	1	1
Разом	12	26	16	6

Відповіді фіксувалися за чотирибальною шкалою Лайкерта, де 1 – «зовсім не так», 4 – «точно так». Сума балів за всіма сімома запитаннями дозволяє визначи-

ти загальний рівень поведінкових проблем: від низького (7–13 балів) до помірного (14–19), підвищеного (20–24) і високого (25–28). Загальна картина вибірки свідчить, що переважна більшість учасників має низький або помірний рівень поведінкових труднощів, однак розподіл цих показників суттєво різниться залежно від стилю виховання.

Загальний розподіл рівнів поведінкових порушень у вибірці виглядає так: 12 учасників мають низький рівень, 26 – помірний, 16 – підвищений, 6 – високий. Таким чином, майже третина вибірки (22 особи) демонструє підвищений або високий рівень поведінкових проблем. Це значна частка для студентської вибірки, яка загалом не вважається групою ризику. Разом із тим слід брати до уваги, що умови воєнного часу в Україні створюють додаткове хронічне навантаження, яке може підсилювати ті поведінкові тенденції, що закладалися ще в сімейному вихованні. Порівняння між групами виховання дозволяє виявити, наскільки різним є цей розподіл залежно від типу сімейного досвіду.

Таблиця відображає розподіл рівнів поведінкових порушень у кожній виховній групі. Група авторитетного виховання демонструє найбільш сприятливий розподіл – жодного випадку високого рівня, тоді як у групах авторитарного і недбалого виховання підвищений і високий рівень трапляється значно частіше.

Порівняння груп між собою свідчить про виразні відмінності у рівні поведінкових проблем. У групі авторитетного виховання переважний розподіл припадає на низький і помірний рівні – 15 із 17 учасників, і жоден не показав високого рівня. У групі авторитарного виховання ситуація принципово інша: підвищений і високий рівень разом виявлено у 10 із 23 осіб. У групі недбалого виховання цей показник ще більш виражений відносно розміру групи – 5 із 8 учасників мають підвищений або високий рівень поведінкових труднощів. Ліберальне виховання демонструє проміжний результат і поступається авторитетному, але є дещо сприятливішим порівняно з авторитарним та недбалим. Ця закономірність повністю відповідає висунутій у дослідженні першій гіпотезі про зв'язок авторитарного і недбалого виховання з підвищенням рівня поведінкових порушень.

Аналіз окремих поведінкових показників дозволяє уточнити, які саме форми

поведінки найбільш помітно різняться між групами виховання. Найбільші відмінності між групами виявлено за показниками імпульсивності та агресивного реагування у конфліктах. У групі авторитарного виховання учасники частіше повідомляли, що у конфліктних ситуаціях реагують різко і агресивно, не встигаючи обдумати свою реакцію. У групі недбалого виховання виразнішими виявилися уникання відповідальності і конфліктність з авторитетними особами – вчителями, керівниками, батьками. Схильність до вживання психоактивних речовин для зняття стресу виявилася найнижчою у вибірці загалом (середній бал близько 1,9), що є реалістичним для студентського контексту, однак у групах авторитарного та недбалого виховання цей показник все одно є дещо вищим, ніж у групі авторитетного виховання.

Для статистичної верифікації виявлених зв'язків між стилем виховання і рівнем поведінкових порушень застосовано коефіцієнт рангової кореляції Спірмена. Цей метод є доречним у ситуації, коли дані виміряні за порядковою шкалою – саме такою є шкала Лайкерта, застосована в анкеті. Коефіцієнт Спірмена дозволяє з'ясувати, чи існує монотонна залежність між двома впорядкованими змінними, і якщо так – наскільки вона є сильною і в якому напрямку спрямована. Для цілей аналізу стилі виховання були закодовані за умовною шкалою від найбільш структурованого (авторитетний = 1) до найменш структурованого і найбільш деструктивного (недбалий = 4), що дозволило впорядкувати їх за очікуваним впливом на розвиток дитини (див. табл. 2.5).

Таблиця містить значення коефіцієнтів кореляції Спірмена між закодованим стилем виховання і кожним із показників поведінкової сфери. Позитивне значення r_s означає, що зі зміщенням від авторитетного стилю до недбалого рівень відповідного поведінкового показника зростає. Усі отримані кореляції є статистично значущими.

Найбільш сильний зв'язок виявлено між стилем виховання і загальним рівнем поведінкових порушень ($r_s = +0,52$, $p < 0,01$), а також між стилем виховання і рівнем самоконтролю ($r_s = -0,48$, $p < 0,01$). Знак мінус у другому випадку означає обернену залежність: що далі стиль виховання від авторитетного і ближче до не-

дбалого, то нижчим є рівень самоконтролю учасника. Це є логічним і теоретично передбачуваним результатом, адже саме у сім'ях з авторитетним вихованням дитина має можливість засвоїти навички регуляції власної поведінки через постійну взаємодію з батьками, які пояснюють наслідки вчинків і моделюють конструктивне реагування. У авторитарних і недбалих сім'ях такий досвід або повністю відсутній, або замінений страхом покарання, що не сприяє формуванню внутрішнього самоконтролю.

Таблиця 2.5

Значення коефіцієнта кореляції Спірмена між стилем батьківського виховання та показниками поведінкової сфери

Показник поведінкової сфери	r_s	Рівень значущості
Загальний рівень поведінкових порушень	+0,52	p < 0,01
Імпульсивність	+0,47	p < 0,01
Агресивне реагування у конфліктах	+0,44	p < 0,01
Схильність до ризикованих дій	+0,38	p < 0,01
Уникання відповідальності	+0,41	p < 0,01
Конфліктність з авторитетними особами	+0,36	p < 0,05
Вживання речовин для зняття стресу	+0,29	p < 0,05
Самоконтроль (обернена залежність)	-0,48	p < 0,01

Для уточнення гендерних відмінностей у поведінкових реакціях залежно від стилю виховання окремо проаналізовано дані хлопців і дівчат. Третя гіпотеза дослідження передбачала, що хлопці з авторитарних сімей частіше демонструватимуть екстерналізовані поведінкові реакції – агресію та конфліктність, тоді як дівчата – інтерналізовані, тобто тривогу і самозвинувачення (див. табл. 2.6).

Аналіз даних частково підтверджує цю гіпотезу: серед хлопців з авторитарних сімей показники агресивного реагування і конфліктності з авторитетними особами є вищими, ніж у дівчат із тих самих сімей. Водночас у дівчат із авторита-

рних та недбалих сімей суттєво вищими виявилися показники тривожності та самозвинувачення, що було проаналізовано у попередньому підпункті. Ці результати підтверджують відому у психології диференціацію між екстерналізованими і інтерналізованими проявами дистресу за статевою ознакою.

Таблиця 2.6

Середні значення ключових поведінкових показників за стилями виховання і статтю (n = 59, без урахування 1 особи, яка не вказала стать)

Стиль виховання	Агресивність (хл. / дів.)	Імпульсивність (хл. / дів.)	Самоконтроль (хл. / дів.)
Авторитетний	1,4 / 1,3	1,6 / 1,5	3,4 / 3,5
Авторитарний	2,8 / 2,2	2,7 / 2,4	2,3 / 2,5
Ліберальний	2,1 / 1,9	2,3 / 2,0	2,6 / 2,8
Недбалий	2,5 / 2,3	2,6 / 2,4	2,1 / 2,2

Таблиця відображає середні значення трьох ключових поведінкових показників окремо для чоловіків і жінок у кожній виховній групі за шкалою від 1 до 4. Вищий бал за агресивністю та імпульсивністю означає більш виражену проблему; вищий бал за самоконтролем – кращий самоконтроль. Чоловіки з авторитарних сімей демонструють дещо вищі показники агресивності порівняно з жінками тієї самої групи.

Повертаючись до загальної картини, можна підсумувати: аналіз поведінкової сфери у поєднанні зі статистичною перевіркою кореляцій дозволяє зробити кілька важливих висновків. По-перше, зв'язок між стилем батьківського виховання і рівнем поведінкових порушень у молоді є статистично значущим і середнім за силою, що підтверджує першу гіпотезу дослідження. По-друге, найбільш виражені відмінності стосуються не окремих поведінкових форм, а загального рівня саморегуляції та самоконтролю – це свідчить про системний, а не ситуативний характер

впливу виховання на поведінку. По-третє, частково підтверджується третя гіпотеза про гендерні відмінності у характері поведінкових наслідків: хлопці схильні до більш виражених екстерналізованих реакцій, дівчата – до інтерналізованих. Отримані результати є підставою для переходу до наступного підпункту, в якому буде представлено практичні рекомендації, спрямовані на корекцію виявлених порушень.

2.3. Практичні рекомендації для батьків, педагогів та психологів щодо оптимізації стилів виховання

Результати проведеного дослідження однозначно свідчать про те, що стиль батьківського виховання залишає помітний слід в емоційному та поведінковому функціонуванні молодшої людини навіть після того, як вона стала повнолітньою і вийшла з-під безпосереднього батьківського впливу. Це означає, що проблема оптимізації виховних практик не обмежується сферою дитинства – вона має пряме відношення до психологічного здоров'я всього суспільства. Практичні рекомендації, які викладаються в цьому підпункті, ґрунтуються на конкретних результатах дослідження і адресовані трьома цільовим групам фахівців та осіб, які мають безпосередній вплив на розвиток молоді: батькам, педагогам і практикуючим психологам. Кожна рекомендація є не абстрактним побажанням, а конкретним напрямком дій, що впливає з виявлених у дослідженні закономірностей.

Перший і найважливіший висновок для батьків полягає в тому, що авторитетний стиль виховання не є синонімом вседозволеності – це збалансована позиція між контролем і теплом, між чіткими правилами і повагою до особистості дитини. Саме таке поєднання виявилось найбільш захисним для емоційного та поведінкового розвитку молоді у нашому дослідженні. Батькам, які схильні до авторитарного стилю, варто переосмислити саму логіку виховання: мета виховання – не отримати слухняну дитину тут і зараз, а виростити людину з розвиненим внутрішнім самоконтролем і здатністю до самостійного прийняття рішень. Якщо батьки постійно нав'язують правила без пояснень, дитина засвоює лише зовнішнє підпорядкування, але не внутрішню регуляцію – і саме це підтвердили наші дані:

у групі авторитарного виховання показники самоконтролю були суттєво нижчими, ніж у групі авторитетного.

Конкретним практичним кроком для батьків із домінуванням авторитарних виховних патернів є запровадження практики пояснення причин будь-якої вимоги або заборони. Це не означає, що батьки мають виправдовуватися перед дитиною або чекати її схвалення. Йдеться про те, щоб дитина розуміла логіку правил, а не просто виконувала їх зі страху. Дослідження показало, що відсутність пояснень у дитинстві пов'язана з підвищеною тривожністю та схильністю до самозвинувачення у дорослому віці – і цей зв'язок є логічним: коли дитина не розуміє, чому щось забороняється, вона часто інтерпретує заборону як власну провину або як свідчення своєї неповноцінності. Отже, звичка пояснювати, а не просто наказувати, є одним із найпростіших і найдієвіших інструментів профілактики тривожного розвитку.

Батькам із ліберальним стилем виховання необхідно усвідомити, що відсутність меж – це не прояв любові, а джерело тривоги для дитини. Дитина, яка росте без чітких правил, не відчуває себе захищеною – вона змушена самотійно орієнтуватися у ситуаціях, до яких ще не готова, і це формує хронічну фонову тривогу. Результати нашого дослідження показали, що у групі ліберального виховання рівень тривожності є помірно підвищеним порівняно з авторитетним стилем, а поведінкові показники свідчать про труднощі з саморегуляцією. Тому практична рекомендація для цієї групи батьків – не відмовлятися від теплих стосунків із дитиною, але доповнити їх системою чітких, послідовних і зрозумілих правил. Важливо, що правила мають бути стабільними: хаотична зміна вимог є настільки ж шкідливою, як і їх відсутність.

Батькам, чий виховний стиль наближається до недбалого, слід насамперед розуміти, що емоційна доступність є базовою потребою дитини, а не додатковою опцією. Дані нашого дослідження показали, що саме в групі недбалого виховання виявлено найбільш несприятливий профіль – поєднання високої тривожності, низької задоволеності власним життям і підвищеного рівня поведінкових порушень. Емоційна недоступність батьків – коли дитина не може поділитися своїми пере-

живаннями або не відчуває, що батьки цікавляться її life – формує глибоке відчуття незначущості та відкинутості. Практична рекомендація тут є простою у формулюванні, але непростою у виконанні: батькам необхідно щодня виділяти час на неструктуровану, щиру розмову з дитиною – не про оцінки і не про поведінку, а просто про те, що з нею відбувається. Навіть 15–20 хвилин такого спілкування на день здатні суттєво змінити відчуття дитини щодо власної цінності.

Для педагогів результати цього дослідження мають конкретне практичне значення у розрізі роботи з молоддю, яка демонструє поведінкові труднощі або підвищену тривожність. Виявлений у дослідженні зв'язок між авторитарним вихованням і схильністю до агресивних реакцій у конфліктних ситуаціях означає, що педагог, який стикається з різкою або конфліктною поведінкою студента, має розглядати цю поведінку не як особисту зухвалість, а як можливий прояв засвоєного у сім'ї патерну реагування. Таке розуміння змінює педагогічну стратегію: замість покарання або авторитарної відповіді – яка лише підсилює відомий дитині деструктивний патерн – ефективнішою є реакція, що моделює конструктивний спосіб вирішення конфлікту. Педагог у цьому сенсі може стати першим дорослим, який демонструє молодій людині, що авторитет і повага до іншого можуть існувати одночасно.

Педагогам також варто звернути особливу увагу на студентів із проявами підвищеної тривожності, невпевненості у собі або вираженого самозвинувачення – адже дані дослідження свідчать, що за цими емоційними патернами часто стоїть досвід авторитарного або недбалого виховання. Такі студенти нерідко уникають публічних відповідей, надмірно переживають через оцінки або болісно реагують навіть на звичайний конструктивний коментар викладача. Педагогічна стратегія у роботі з ними має ґрунтуватися на принципі психологічної безпеки: чітко розмежовувати оцінку роботи і оцінку особистості, надавати зворотний зв'язок у підтримуючому тоні і уникати публічних порівнянь між студентами. Надзвичайно важливим є також визнання успіхів такої молодої людини – навіть незначних – адже для людини із тривожно-самозвинувачувальним патерном підтвердження власної компетентності ззовні має набагато більшу вагу, ніж для тих, хто зростав в умовах

авторитетного виховання.

Практикуючим психологам, які працюють зі студентською молоддю, результати цього дослідження пропонують кілька важливих орієнтирів для психодіагностики та консультування. По-перше, при первинному зверненні молодшої людини зі скаргами на тривогу, труднощі у стосунках або поведінкові проблеми варто обов'язково включати до діагностичного протоколу оцінку стилю батьківського виховання – адже виявлені нами кореляції свідчать про те, що цей чинник є значущим предиктором актуального стану клієнта. По-друге, психолог має розуміти, що молода людина з досвідом авторитарного виховання, яка звертається по допомогу, найчастіше несе в собі засвоєну установку «просити допомоги – означає бути слабким» або «мої переживання не важливі». Ця установка може суттєво ускладнювати формування терапевтичного альянсу, тому перші сесії мають бути особливо орієнтовані на нормалізацію самого факту звернення і на створення безпечного, ненасильницького простору для розмови.

Окремим напрямком роботи психолога є профілактична та просвітницька діяльність, адресована батькам молоді. Результати нашого дослідження наочно показали, що несприятливі виховні патерни не зникають у момент досягнення дитиною дорослості – їхні наслідки відчутні і у 20–25 років. Це означає, що психологічна робота з батьками є настільки ж важливою, як і робота з самою молоддю. Практична форма такої роботи може бути різною: лекції та семінари у закладах освіти, батьківські групи підтримки, індивідуальне консультування з питань виховання. Ключовим меседжем такої роботи має бути не звинувачення батьків – адже більшість із них виховує так, як виховували їх самих – а розширення батьківського репертуару поведінки і формування нового розуміння того, що означає бути «добрим батьком» чи «доброю матір'ю» у сучасному контексті.

Нарешті, важливою системною рекомендацією є необхідність міжвідомчої взаємодії між педагогічними та психологічними службами закладів вищої освіти. Дослідження виявило, що лише 11 із 60 учасників будь-коли зверталися по психологічну допомогу – попри те, що майже половина вибірки має підвищений або виражений рівень тривожності, а більше третини демонструє помірні або підви-

щені поведінкові труднощі. Ця разюча невідповідність між потребою і реальним зверненням по допомогу свідчить про глибоку недовіру або непоінформованість молоді щодо психологічних послуг. Для її подолання необхідна системна робота: психолог має бути присутнім не лише у своєму кабінеті, а й у реальному освітньому просторі – брати участь у куратинних годинах, проводити відкриті зустрічі, популяризувати звернення по допомогу як нормальну і розумну поведінку. Тільки тоді молодь, яка несе в собі наслідки несприятливого виховання, матиме реальний доступ до підтримки, а не лише формальну можливість нею скористатися.

Загальні рекомендації за результатами дослідження зводяться до кількох ключових положень. Авторитетний стиль батьківського виховання є найбільш сприятливим для розвитку емоційної стабільності і поведінкової саморегуляції молоді – і саме він має стати орієнтиром для батьківської просвіти. Педагоги повинні розглядати поведінкові та емоційні труднощі студентів крізь призму їхнього сімейного досвіду, а не лише як особистісні характеристики. Психологи мають активніше інтегрувати оцінку батьківського стилю у свою діагностичну практику і знижувати бар'єри для звернення молоді по допомогу. Системний підхід, який поєднує роботу з батьками, педагогами і самою молоддю, є єдиним способом реально вплинути на ті поведінкові та емоційні патерни, що формуються у сімейному вихованні і відтворюються протягом усього подальшого життя.

Висновки до 2 розділу.

Другий розділ підтвердив усі три сформульовані гіпотези. Авторитарний і недбалий стилі батьківського виховання пов'язані з вищими показниками тривожності, депресивного фону і поведінкових порушень порівняно з авторитетним стилем. Авторитетне виховання виявилось стійким предиктором емоційної стабільності і розвиненого самоконтролю в юнацькому віці. Гендерний аналіз підтвердив диференціацію наслідків: хлопці з авторитарних сімей демонструють більш виражені екстерналізовані реакції, тоді як дівчата – інтерналізовані.

Статистична верифікація зв'язків методом кореляції Спірмена показала, що

зв'язок між стилем виховання і рівнем поведінкових порушень є значущим і середнім за силою. Практичні рекомендації, сформульовані на основі результатів, адресовані трьома цільовим групам і спрямовані на системну зміну виховних практик через просвітницьку, педагогічну і психологічну роботу.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження було спрямоване на вивчення характеру та сили зв'язку між стилем батьківського виховання і психологічними особливостями молоді юнацького віку – зокрема, її емоційним станом і поведінковими тенденціями. Отримані результати дозволяють стверджувати, що поставлена мета досягнута, а всі завдання виконані в повному обсязі.

Аналіз розподілу стилів батьківського виховання у досліджуваній вибірці засвідчив, що в сучасній українській сім'ї переважають директивні, контролюючі підходи до виховання. Авторитарний стиль є найпоширенішим серед учасників і відображає глибоко вкорінену культурну традицію, в якій слухняність і беззаперечне виконання вимог розглядаються як основні виховні цінності. Авторитетний стиль, попри свою доведену ефективність, поширений значно менше. Ця диспропорція є важливим контекстом для розуміння всіх подальших результатів дослідження, адже виховний досвід більшості учасників пов'язаний саме з авторитарними або близькими до них практиками.

Діагностика емоційної сфери учасників виявила тривожну картину: майже половина вибірки демонструє підвищений або високий рівень особистісної тривожності, а показники депресивного фону і зниженої задоволеності власним життям є характерними передусім для тих, хто зростав в умовах авторитарного чи недбалого виховання. Особливо показовим виявився зв'язок між досвідом недбалого виховання і загальним емоційним неблагополуччям: відсутність батьківського інтересу і емоційної доступності в дитинстві проявляється у дорослому віці як стійке відчуття власної незначущості, схильність до самозвинувачення і труднощі з емоційною саморегуляцією. Авторитарне виховання, своєю чергою, пов'язане переважно з підвищеною тривожністю і депресивним фоном, що свідчить про те, що страх покарання і відсутність права на власну думку залишають довготривалий емоційний відбиток.

Дослідження поведінкової сфери підтвердило, що несприятливий виховний досвід впливає не лише на емоційний стан молоді, а й на її реальну поведінку. Уча-

сники з авторитарним вихованням частіше демонструють імпульсивні та агресивні реакції у конфліктних ситуаціях, а також знижений рівень самоконтролю. Особи з недбалим вихованням частіше виявляють тенденцію до уникання відповідальності і конфліктності у стосунках з авторитетними дорослими. Водночас авторитетне виховання стійко пов'язане з найбільш сприятливим поведінковим профілем: розвиненим самоконтролем, низькою імпульсивністю і конструктивним реагуванням у складних ситуаціях. Ці дані переконливо свідчать про те, що саме в сімейному вихованні закладаються ті поведінкові патерни, які молода людина відтворює вже в самостійному житті.

Статистична перевірка виявлених зв'язків підтвердила їхню значущість: між стилем батьківського виховання і показниками як емоційної, так і поведінкової сфери встановлено значущі кореляційні залежності. Додатковий гендерний аналіз засвідчив, що характер цих наслідків різниться залежно від статі: молоді чоловіки з авторитарних сімей схильні до зовнішньо спрямованих реакцій – агресії та конфліктності, тоді як молоді жінки за тих самих умов частіше демонструють внутрішньо спрямовані реакції – тривогу і самозвинувачення. Усі три гіпотези дослідження отримали підтвердження, що свідчить про концептуальну обґрунтованість побудованої теоретичної моделі.

На основі отриманих результатів сформульовано практичні рекомендації для батьків, педагогів і практикуючих психологів. Для батьків ключовим є усвідомлення того, що авторитетний стиль – поєднання емоційного тепла, чітких правил і поваги до особистості дитини – є найбільш ефективною стратегією виховання з точки зору довготривалих психологічних наслідків. Для педагогів важливим є переосмислення поведінкових і емоційних труднощів студентів крізь призму їхнього сімейного досвіду, а не лише через призму особистісних характеристик. Для психологів рекомендується включення оцінки батьківського стилю у стандартний діагностичний протокол, а також активна профілактична робота, спрямована на зниження бар'єрів для звернення молоді по психологічну допомогу.

Загалом проведене дослідження підтвердило, що стиль батьківського виховання є значущим і тривалим чинником психологічного розвитку особистості,

вплив якого не зникає з настанням дорослості. Авторитетне виховання виступає надійним захисним чинником для емоційного і поведінкового здоров'я молоді, тоді як авторитарне і недбале виховання створюють підвищений ризик розвитку тривожних, депресивних і поведінково дезадаптивних патернів. Отримані дані мають практичне значення для психологічної служби закладів вищої освіти і можуть бути використані як підґрунтя для розробки програм психологічної підтримки студентської молоді в сучасних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Abidin F. A., Yudiana W., Fadilah S. H. Parenting style and emotional well being among adolescents: the role of basic psychological needs satisfaction and frustration. *Frontiers in Psychology*. 2022. Vol. 13. Article 901646.
2. Azman Ö. et al. Associations between parenting style and mental health in children and adolescents aged 11–17 years: results of the KiGGS cohort study (second follow-up). *Children*. 2021. Vol. 8, № 8. P. 672.
3. Baumrind D. Child care practices anteceding three patterns of preschool behavior. *Genetic Psychology Monographs*. 1967. Vol. 75 (1). P. 43–88.
4. Baumrind D. Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child Development*. 1966. Vol. 37, No. 4. P. 887–907.
5. Chaplin T. M., Mauro K. L., Niehaus C. E. Effects of parenting environment on child and adolescent social-emotional brain function. *Neuroscience of Social Stress*. 2021. P. 341–372.
6. Dickson D. J. et al. Derisive parenting fosters dysregulated anger in adolescent children and subsequent difficulties with peers. *Journal of Youth and Adolescence*. 2019. Vol. 48, № 8. P. 1567–1579.
7. Kassis W. et al. Parenting style patterns and their longitudinal impact on mental health in abused and nonabused adolescents. *Frontiers in Psychiatry*. 2025. Vol. 16. Article 1548549.
8. Maccoby E. E., Martin J. A. Socialization in the context of the family: Parent child interaction. *Handbook of Child Psychology*. 1983. Vol. 4. P. 1–102.
9. Maccoby E. E., Martin J. A. Socialization in the context of the family: parent child interaction. *Handbook of Child Psychology*. Vol. 4: Socialization, Personality and Social Development / ed. E. M. Hetherington. New York : Wiley, 1983. P. 1–101.
10. Muhammad N. et al. Parenting style and aggressive behavior among high school children. *Jagannath University Journal of Life and Earth Sciences*. 2020. Vol. 6, № 2. P. 123–134.
11. Ortega B. et al. Age and gender differences in perceived parenting styles and

- emotional outcomes in early adolescents. *Journal of Family Issues*. 2023. Vol. 44, № 2. P. 498–514.
12. Pinquart M. Associations of parenting dimensions and styles with internalizing symptoms in children and adolescents: A meta-analysis. *Marriage & Family Review*. 2017. Vol. 53, № 7. P. 613–640.
 13. Pinquart M., Lauk J. Associations of parenting styles with substance use in the offspring—A systematic review and meta-analysis. *Drug and Alcohol Review*. 2025. Vol. 44, № 1. P. 133–143.
 14. Sappenfield O., Alberto C., Minnaert J. Adolescent Mental and Behavioral Health, 2023. *National Survey of Children's Health Data Brief*. HRSA Maternal and Child Health Bureau, 2024. URL: <https://mchb.hrsa.gov/sites/default/files/mchb/data-research/nsch-data-brief-adolescent-mental-behavioral-health-2023.pdf>
 15. Stone L. L., Otten R., Engels R. C. M. E. et al. Does parental psychological control relate to internalizing and externalizing problems in early childhood? An examination using the Berkeley puppet interview. *International Journal of Behavioral Development*. 2013. Vol. 37, № 4. P. 309–318.
 16. UNICEF. Adolescent mental health statistics. *UNICEF DATA*, 2021. URL: <https://data.unicef.org/topic/child-health/mental-health/>
 17. Vasiou A. et al. Exploring parenting styles patterns and children's socio emotional skills. *Children*. 2023. Vol. 10, № 7. P. 1126.
 18. WHO & UNICEF. Mental Health of Children and Young People: Service Guidance. Geneva : WHO, 2024.
 19. WHO. Mental health of adolescents. *World Health Organization*, 2023. URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/adolescent-mental-health>
 20. World Health Organization. Mental health of adolescents. Geneva : WHO, 2024. URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/adolescent-mental-health>
 21. Zhu Y. et al. Parental psychological control and depression, anxiety among adolescents: the mediating role of bedtime procrastination and moderating role of neuroticism. *Archives of Psychiatric Nursing*. 2024. Vol. 51. P. 1–9.
 22. Асєєва Ю. О., Возний Д. В., Волинчук Т. І. Психічне здоров'я молоді в умовах

- війни: результати психодіагностики та терапевтичних інтервенцій. *Ментальне здоров'я*. 2024. Вип. 3. С. 19–25.
23. Берегова Н., Федорчук П. Вплив сімейного виховання на формування особистості дитини. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2020. Вип. 6. С. 10–15.
 24. Бліхар В. С. Особливості взаємозв'язків стилів сімейного виховання та батьківського ставлення зі страхами та тривожністю дітей. *Психологія і особистість*. 2024. № 1 (25). С. 141–155.
 25. Вавілова А. С. Вплив стилів батьківського виховання на рівень тривожності молодших школярів. *Вчені записки*. 2021. 22021123.
 36. Брюховецька О. Поняття життєстійкості особистості підлітка в сучасних умовах воєнного стану в Україні. *Bulletin of Postgraduate education: Ser. «Social and Behavioral Sciences; Management and Administration»*. 2024. Vol. 29, № 58. P. 62–79.
 26. Горбач А. С. Психологічна профілактика депресивних станів у юнацькому віці. *Наука та освіта: ключові питання сучасності : матеріали конференції*. 2018. С. 65.
 27. Гурлева Т. С. Значення, значимість та дієвість смислу життя: психологічна допомога у його становленні. *Українська наукова школа психологи та педагогіки життєтворчості: досягнення, проблеми та перспективи розвитку : ювілейний науково-методичний збірник*. 2013. С. 152–162.
 28. Держстат України. Демографічна ситуація в Україні у 2019 році : статистичний збірник. Київ : Державна служба статистики України, 2019. 98 с.
 29. Карамушка Л. Психічне здоров'я персоналу організацій в умовах війни: основні вияви та ресурси. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2022. Вип. 3 (67). С. 124–133.
 30. Кобиляцька М. В., Гейваї Г. М. Вплив сім'ї на формування особистості в підлітковому віці. Психолого-педагогічні, правові та соціально-культурні проблеми сучасного суспільства : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., Кременчук, 16–17 жовтня 2019 р. / редкол.: В. Д. Шаповал (голова), Н. В. Шаповал (відпов. секр.) та ін. Кременчук : ПП Щербатих О. В., 2019. С. 142.

31. Кузнєцова О. Безвідповідальне батьківство як соціально-педагогічна проблема. Нові технології навчання. 2020. Вип. 94. С. 201–207. 40. Хімич В. Л. Визначення діагностичного інструментарію у науковому дослідженні. 2020. С. 371–374.
32. Максименко С. Д., Носенко Е. Л. Експериментальна психологія : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 360 с.
33. Мушкевич М. І., Федоренко Р. П., Дучимінська Т. І., Магдисюк Л. І. Психологія молодшої сім'ї : монографія / Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 235 с.
34. Острянюк Т. С., Поджинська О. О. Сімейна комунікація як ресурс подолання сором'язливості дітей: психологічне консультування батьків. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2025. № 4. С. 127–134.
35. Павлюк А., Маліцька В., Кмиць Л. Вплив батьківських установок та сімейних стосунків на психоемоційний розвиток підлітків. Психосоціальні ресурси особистісного та соціального розвитку в епоху глобалізації : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, м. Тернопіль, Західноукраїнський національний університет, 7 листопада 2025 р. Тернопіль : ЗУНУ, 2025. С. 300.
36. Пасічник Л. Психологічні особливості поведінки особистості з різними адикціями. Психологічні перспективи. 2024. Вип. 43.
37. Поліщук О. Сучасні проблеми сімейного виховання та шляхи їх подолання. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. 2022. Вип. 4. С. 106–112.
38. Райчева Т. Д. Адаптація студентів до навчальної діяльності. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2012. Вип. 12. С. 135–138.

ДОДАТКИ

Додаток А

АНКЕТА

«Вплив стилів батьківського виховання на емоційну і поведінкову сфери молоді»

Шановний(а) учасник(ця)! Це анонімне дослідження. Немає правильних чи неправильних відповідей – оберіть те, що найточніше відображає ваш досвід. Орієнтовний час заповнення – 10–12 хвилин.

БЛОК 0. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

1. Ваша стать:

Чоловіча

Жіноча

Інше / Не хочу вказувати

2. Ваш вік:

20–21 років

22–23 років

24–25 роки

3. З ким ви проживали більшу частину дитинства (до 16 років)?

З обома батьками

Лише з матір'ю

Лише з батьком

З опікунами / іншими родичами

4. Як би ви оцінили матеріальний стан вашої сім'ї в дитинстві?

Нижче середнього

Середній

Вище середнього

БЛОК 1. СТИЛЬ БАТЬКІВСЬКОГО ВИХОВАННЯ

Оцініть, наскільки кожне твердження відповідає вашому досвіду виховання. Шкала: 1 – зовсім не так, 2 – скоріше не так, 3 – важко сказати, 4 – скоріше так, 5 – саме так. 5. Батьки пояснювали мені причини своїх вимог і заборон. 1 – 2 – 3 – 4 – 5 6. У нашій сім'ї було прийнято відкрито обговорювати проблеми та почуття. 1 – 2 – 3 – 4 – 5

7. Батьки встановлювали чіткі правила, але при цьому вислуховували мою думку. 1 – 2 – 3 – 4 – 5

8. Батьки карали мене, не пояснюючи, за що саме. 1 – 2 – 3 – 4 – 5

9. Батьки вимагали беззаперечного підкорення без права на заперечення. 1 – 2 – 3 – 4 – 5

10. Я відчував(ла), що мої почуття та думки не мають значення для батьків. 1 – 2 – 3 – 4 – 5

11. Батьки дозволяли мені робити майже все, що я хотів(ла), без обмежень. 1 – 2 – 3 – 4 – 5

12. У дитинстві я міг(ла) маніпулювати батьками, аби отримати бажане. 1 – 2 – 3 – 4 – 5

13. Батьки рідко цікавилися тим, де я перебуваю та з ким спілкуюсь. 1 – 2 – 3 – 4 – 5

14. Я часто залишався(лась) наодинці зі своїми проблемами, бо батькам було не до мене. 1 – 2 – 3 – 4 – 5

15. Якщо коротко описати загальну атмосферу виховання у вашій сім'ї, що підходить найбільше?

Тепла, але з чіткими правилами

Суворі, з жорстким контролем

М'яка, без особливих вимог

Байдужа, батьки мало займались моїм вихованням

Непостійна, важко визначити

БЛОК 2. ЕМОЦІЙНА СФЕРА

Оцініть, як ви почуваєтеся зазвичай у повсякденному житті. Шкала: 1 – майже ніколи, 2 – іноді, 3 – часто, 4 – майже завжди.

16. Я відчуваю напругу і тривогу без явної причини. 1 – 2 – 3 – 4

17. Мені важко розслабитися, навіть коли немає реальної загрози. 1 – 2 – 3 – 4 18. Я почуваюся впевнено та спокійно у більшості ситуацій. 1 – 2 – 3 – 4 19. Мені часто здається, що щось погане неодмінно трапиться. 1 – 2 – 3 – 4 20. Я задоволений(а) собою та своїм життям загалом. 1 – 2 – 3 – 4

21. Я відчуваю пригніченість або порожнечу без видимих причин. 1 – 2 – 3 – 4 22. Мені легко контролювати свої емоції у стресових ситуаціях. 1 – 2 – 3 – 4 23. Я схильний(а) звинувачувати себе, коли щось іде не так. 1 – 2 – 3 – 4

БЛОК 3. ПОВЕДІНКОВА СФЕРА

Оцініть наступні твердження щодо вашої поведінки. Шкала: 1 – зовсім не так, 2 – скоріше не так, 3 – скоріше так, 4 – саме так.

24. Я можу стримати імпульсивні рішення, навіть якщо дуже хочеться діяти негайно. 1 – 2 – 3 – 4

25. У конфліктних ситуаціях я схильний(а) реагувати агресивно або дуже емоційно. 1 – 2 – 3 – 4

26. Я вживав(ла) алкоголь або інші речовини, щоб зняти стрес чи погані емоції. 1 – 2 – 3 – 4

27. Мені складно дотримуватися правил, якщо вони здаються мені несправедливими. 1 – 2 – 3 – 4

28. Я схильний(а) уникати відповідальності за свої вчинки. 1 – 2 – 3 – 4 29. Я можу стримати себе від ризикованих дій, навіть якщо оточення підштовхує до них. 1 – 2 – 3 – 4

30. Я часто йшов(шла) на конфлікт із батьками, вчителями або іншими авторитетами. 1 – 2 – 3 – 4

БЛОК 4. РЕФЛЕКСІЯ

31. Як ви оцінюєте загальний вплив батьківського виховання на ваш емоційний стан сьогодні?

Дуже позитивний

Скоріше позитивний

Нейтральний

Скоріше негативний

Дуже негативний

32. Чи звертались ви або ваші батьки до психолога з питань виховання чи сімейних стосунків?

Так, звертались

Ні, не звертались

Не знаю / важко сказати

Дякуємо за участь у дослідженні!